

Satakunnan ammattikorkeakoulu

Riikka Puumalainen

ORGAANISTA SYMBOLIIKKAA JA TUNTEMATTOMAN
OLENNOT

Kuvataiteen koulutusohjelma

2017

ORGAANISTA SYMBOLIIKKA JA TUNTEMATTOMAN OLENNOT

Puumalainen, Riikka
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Kuvataiteen koulutusohjelma
Toukokuu 2017
Rinne, Niilo, Velhonoja, Matti
Sivumäärä: 28

Asiasanat: kuvataide, taidegrafiikka, symboliikka, kulttuurihistoria, luonto, keiju, metsä, peura

Tässä opinnäytetyön kirjallisessa osuudessa avataan ja pohditaan niitä taiteilijan henkilökohtaisia merkityksiä sekä yleisempää symboliikkaa jotka liittyvät taiteilijan opinnäytetyön taiteellisen osion grafiikkana toteutetuissa teoksissa esiintyviin aiheisiin.

Opinnäytetyössä käsiteltäviä aiheita ovat metsä, keiju sekä peura. Niiden ohessa käsitellään myös maata metsän yhteydessä sekä perhosta keijun yhteydessä. Jokaisen yhteydessä avataan kunkin aiheen symboliikkaa eri kulttuureissa sekä aiheisiin liittyviä merkityksiä ja tarinoita. Tämän ohella pohditaan taiteilijan henkilökohtaisempaa suhdetta kyseisiin olentoihin tai asioihin ja niitä merkityksiä tai syitä, joita näillä aiheilla on liittyen taiteilijan taiteelliseen prosessiin. Yleisemmän symboliikan pohdinnat limittyvät henkilökohtaisen suhteen ja merkityksien pohdintoihin.

Aiheiden pohdinta ja aiheisiin liittyvän tiedon tutkinta liittyvät tekijän taiteelliseen kasvuun ja omien taiteellisten lähtökohtien tuntemukseen. Opinnäytetyön loppupohdintoissa avataan vielä, mitä prosessissa tuli selvitettyä ja miten se vaikutti tekijään taiteilijana.

ORGANIC SYMBOLISM AND THE CREATURES OF UNKNOWN

Puumalainen, Riikka

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Fine Arts

May 2017

Rinne, Niilo, Velhonoja, Matti

Number of Pages: 28

Key Words: art, print making, symbolism, cultural history, nature, fairy, forest, deer

In this literal thesis the personal meanings and more general symbolics of the subjects represented in the artist's diploma artwork are opened and reflected.

Subjects in question are forest, fairy and deer. In addition to those, also earth and butterfly are also dealt with, earth along with forest and butterfly along with fairy. Each subject's symbolism in human cultures and meanings as well as stories related to the subject are studied. Along with that the artist's more personal relationship to those creatures or subjects are pondered, as well as the significance and reasons these subjects have in relation to her artistic process. The reflections of general symbolism mix with the thoughts about personal relations and significance.

The study and reflections of the subjects are connected to the artist's artistic growth and to the understanding of her own artistic basis. The outcome of the process and how did it affect the writer as an artist are opened in the afterthought of this literal thesis.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 METSÄ	6
3 KEIJU.....	12
4 PEURA.....	19
5 LOPPUMIETINNÄT	25
LÄHTEET.....	28

1 JOHDANTO

Opinnäytteeni kirjallisessa pohdin teoksiini ja kuvalliseen maailmaani liittyvää symboliikkaa ja sitä, mitä eri aiheet minulle henkilökohtaisesti merkitsevät. Tutkin sekä omaa mielenmaisemaani että vakiintunutta ja historiallista symboliikkaa. Kohteekseni otan vain muutaman valitun aiheen, jotka ovat olennaisessa osassa opinnäyteteoksissani sekä taiteessani yleensä, metsän, keijun ja peuran. Nämä aiheet ovat minulle merkityksellisiä ja toistuvat teoksissani ja ovat myös valikoituneet opinnäyteteoksiini.

Lopputyöni taiteellisen osion olen toteuttanut grafiikkana. Teokseni kuvaavat metsää, puuta, keijuja tai keijumaisia olentoja, peuraa ja perhosta. Olen tavoitellut orgaanista ja ornamentillista kuvakieltä ja pyrkinyt luomaan hieman epätodellista ja fantasianomaista tunnelmaa, silti toivoen, etteivät kuvat irtaudu aidosta luonnosta varsinaisesti. Pikemminkin olen halunnut kuvat luonnon sisäistä, henkistä puolta ja kokemusta luonnosta.

Työskentelen luomisprosessisani usein varsin intuitiivisesti, joten monet aiheet voivat nousta minulle tärkeiksi ilman, että voin suoraan sanallistaa syytä. Jokin vain kiehtoo, esteettisesti tai intuitiivisesti. Haluan kuvata jotakin, koska se tuntuu tarpeelliselta ja oikealta. Luulen, että intuitiivisesti syntyneet aiheet voi jäljittää johonkin syvempään itsessä eikä mikään tule ilman syytä, joten siksi minua kiinnostaa kysymys siitä, mitä se minulle edustaa. Taidetta ei ole tarvetta sanallistaa tai selittää, mutta koen silti ilmaisuni kannalta hyväksi etsiä näitä merkityksiä ja pohtia omaa suhdetani käyttämiini aiheisiin. En siis aio avata yksittäisiä teoksia ja selittää niitä puhki, vaan pohtia ja tunnustella muutamaa elementtiä. Samalla tulen todennäköisesti myös tutustuneeksi paremmin omaan taidekäsitkseeni.

Haluan omien merkityksieni pohdinnan rinnalle nostaa vakiintuneen symboliikan vertailun ja mielenkiinnon vuoksi. Minua ovat aina kiehtoneet symbolikirjojen ku-

vaukset, se miten tietty asia on aikojen saatossa edustanut ihmisille jotain syvää ja merkityksellistä, kytkeytyen tarinoihin ja myytteihin. Nimenomaan kuva on keskiössä, sillä asian symbolista merkityksellisyyttä on toisinnettu tekemällä siitä kuvia ja

näin kuvaa on myös käytetty eri tarkoituksiin. Kuva on symboli, pienenä merkinäkin se on voinut olla ihmisille valtavan voimallinen ja kuvan voima on vanha. Asian symbolisen merkityksen esiin tuominen ei minusta vähennä tai kutista sitä, vaan tuo lisäulottuvuuden, niin kauan kuin muita ominaisuuksia ei unohdeta. Siksi haluankin tehdä selväksi, että henkilökohtaisen ilmaisuni merkitykset ovat eri asia kuin vakiintunut ja historiallinen symboliikka. Muistettavaa on myös, että eri asioiden symboliikka on vaihdellut kulttuurin ja ajan myötä, joskin jotkin merkitykset ovat saattaneet säilyä nykypäivään asti.

2 METSÄ

Metsä on kuin kolo, johon kätkeytyä.

Metsä on tärkeä elementti minulle ja niinpä se on lakkaamatta läsnä taiteessani. Joskus kuvaan sitä fantasianomaisemmin, joskus realistisemmin, mutta koen tärkeänä aina tavoittaa siitä jotakin olennaista. Se on mielikuvitusta kiihottava paikka, täynnä salaperäisyyttä, se tuntuu syvältä ja upottavalta. Ja elinvoimaiselta. Metsä on tietysti kauneutta, mutta myös jotakin syvempää ja ihmisessä syvälle juurtunutta. Se on myös jotakin hyvin arvokasta, joka tulisi säilyttää. Itse koen sen tärkeänä osana identiteettiäni, mutta näen sen myös vahvasti itseisarvoisena asiana. Metsä tuntuu kodilta, vaikka on myönnettävä, että on silti mukavampi asua sisällä lämpimässä talossa. Paitsi kauneutta, se on myös villiä luontoa, jossa sataa ja hyttyset syövät, jossa pedot saalistavat, jossa oksat takertuvat. Kaikki tämä on metsää.

Metsä on kuin kudos, jossa asiat liittyvät toisiinsa. Sen sisältämän elämän eri osapuolet elävät toisistaan. Alueena siinä on suljetun tuntua, se itseensä kääriytynyt. Meneinä aikoina idässä ihmisillä oli tapana tervehtiä metsää ennen sinne astumista, niin kuin ei toisen taloonkaan kävellä noin vain. Se tuntuu yhdestä tilasta toiseen astumi-

selta, äärimmillään kuin se on kuin oma ulottuvuutensa. Joskus sinne menee pakoon, siellä voi hengittää, se on turvapaikka. Se parantaa, antaa voimaa. Mutta se on myös paikka, jossa rasahtaa, jossa lukemattomat silmät seuraavat, jossa on pelkoa. Metsä on vihreä, elävä, täynnä. Täynnä kätkeytyjä asioita ja rauhaa. Sillä on eri puolia ja sen voi kokea monella eri tavalla eri aikoina, mutta sen kauneus ei häviä, eikä sen voima

Metsä koostuu puista, kasveista ja sienirihmastosta. Se muodostaa oman luontotyypinsä, jossa siihen kuuluvat eliöt elävät hyötyen toisistaan, muodostaen elinympäristön, joka sopii juuri niille eliöille. Metsä on kerroksellinen ja ravinteet kiertävät siinä, kun kuollut aines hajoaa ja muuttuu elävän ravinteeksi. Suomessa erilaiset metsät on jaoteltu eri metsätyypeiksi niissä esiintyvien puiden ja kasvien mukaan. Maaperän aines ja kosteus vaikuttavat paikalle kehittyvään metsätyyppiin. Metsä ylläpitää myös monenlaisten eläinten ja hyönteisten elämää, jotka liittyvät olennaisesti metsän elämäntalouteen ja tasapainoon. Tämä tasapaino luo metsään sitä harmoniaa, jonka siellä voi aistia.

Nykyisellään ihminen vaikuttaa tyypillisesti erottelevan itsensä luonnosta. Jo aikaa sitten ihminen rakensi oman lajinsa yhteisöt, kylät ja kaupungit, joilla oli selkeä raja ympäröivän luonnon kanssa. Metsä oli yhteisön ulkopuolella. Sivistyksen käsitteen tultua on metsä ollut sivistyksen ulkopuolella. Metsään liittyi vaaroja, mutta se oli tarpeellinen myös, sillä siellä oli ruokaa ja puuta. Vaikka ihminen on kanssakäymisissä metsän kanssa, se että voidaan puhua rajasta, on olennainen seikka. Se asettaa ihmisen mielessä asiat tietyllä tavalla: on tämä alue ja tuo toinen alue. On koti ja kodin ulkopuolinen. On metsä ja se mikä ei ole metsää. Alun perin sana metsä on tarkoittanut äärtä, rajaa, reunaa tai kaukaista. (Kovalainen & Seppo 1998, 56) Metsän reunaan loppuu ihmisen alue. Suomalainen metsä oli aikoinaan haltioiden metsää, ei ihmisen noin vain käytettävissä ja otettavissa. Toisaalta ihminen on myös asunut metsässä, tai hyvin lähellä sitä. Nykyihmisellekin, ainakin Suomessa, metsä voi avautua suoraan kotiovelta, ja sen puolella käynti voi olla jokapäiväistä. Mutta harva nykyään asuu täysin sen keskellä tai sen armoilla. Harva elää siinä niin kuin ketut tai oravat. Ihminen sijannut itselleen paikan metsästä irti luomalla alueita, joissa metsää ei ole, joissa hän itse on voimakkain luonnonelementti.

Suomalaisen kansanidentiteetin kannalta metsä on koettu tärkeäksi. Metsää Suomessa on edelleen melko paljon, joskin täysin luonnollista ja luonnonvaraista enää vähän. Metsästä muinainen suomalainen aikaa sitten sai elannon ja nykyäänkin metsäteollisuus on Suomessa mittava osa tuotantoa ja taloutta. Muinaisen pyyntikulttuurin suomalaisille metsä oli siinä määrin tärkeä, että sille oli oma jumaluutensa, Tapio. Tapion vallassa oli suoda metsästäjälle saalista, siksi sitä piti ”pyytää” metsältä ja sen eteen uhrata. Metsässä Tapio oli kaikkialla, kaikessa. Tapio oli metsä. Vaikka Tapio nykyään on miehen nimi ja usein Tapio mielletään pikemminkin jumalaksi kuin jumalattareksi, on joissakin loitsurunoissa Tapiosta puhuttu ja puhuteltu feminiinisenä, kuten sanoilla vaimo ja emo. Jumaluutena on tunnettu myös Mehtänemäntä, joka saattoi olla Tapion vastine Itä-Suomessa. Tapiolle uhrattiin niin sanotun *tapionpöydän* päällä, joka on lyhyt ja leveä tasalatvuinen kuusi. (Pulkkinen 2014, 71-73)

Metsä oli ennen sekä pyhä että pelottava. Metsässä oli haltijoita. Haltija on tuonpuoleisen olento, luonnonvoima. Tuonpuoleinen tarkoittaa tässä pyhää, kaikkea ihmisen hallitsemattomissa olevaa, sitä mikä on tämän, arkisen maailman tuolla puolen. Metsä itsessään oli tuonpuoleinen. Haltijat hallitsivat niitä elementtejä ja paikkoja, joiden haltioita ne olivat, joten metsän haltia oli metsässä vaikuttava voima, joka ilmeni monella lailla. Haltijat pitivät huolta metsästä, puista ja eläimistä. Niiden välityksellä ihminen oli yhteydessä metsään. (Kovalainen & Seppo 1998, 58) Haltijat voivat vaikuttaa ihmiseen ja hänen toimiinsa, joten niitä piti kunnioittaa ja kohdella oikein. Metsän haltijoita on tervehditty samoin kuin metsää itseään ja myös metsän haltijoilta on pyydetty saalista. Niitä on myös pelätty, sillä niiden uskottiin eksyttävän ihmisiä metsään ja saattavan niin kutsuttuun metsän peittoon, tilaan jossa ei enää löydä kotiinsa ja on kätkössä muilta. Näin on erityisesti ajateltu metsään kuolleista ihmisistä, joista on tullut metsän haltijoita. Toisaalta metsän haltija saattoi varoittaa kaatuvasta puusta tai muusta vaarasta. Naispuoliseen haltijaan, metsänneitoon, liittyy eroottinen lataus. Se saattoi näyttäytyä metsämiehelle nuotiolla ja pyrkiä viettelemään. Muuten se oli kaunis, mutta selkäpuoli oli hätkähdyttävä: puun kaarnaa, lehmän häntä tai tyhjä aukko. Metsän pyhyys ja tuonpuoleisuus juuri korostaa sitä, miten sillä on oma tilansa. Metsään mennään rajan yli. Se liittyy jokapäiväiseen elämään, mutta se ei ole arkinen. Se on tässä maailmassa, muttei aivan tästä todellisuudesta.

Suomessa on muinoin ollut pyhiä lehtoja, erityisiä kulttipaikkoja luonnossa, joissa luonnonjumaluuksien palvonta tapahtui. Nämä lehdot on tunnettu sanalla hiisi. Hiisi viittaa myös vainajien palvontapaikkaan, toisaalta ilmeisesti kalmistot ovat sijainneet näiden erityiseksi erotettujen luonnonpaikkojen yhteydessä. Itäisessä perinteessä sen sijaan hiisi on ollut metsän suurriistan herra, jota edelleen on rukoiltu pyhissä paikoissa luonnossa. (Pulkinen 2014, 123-125) Myöhemmin hiisi on usein mielletty juuri jonkinlaiseksi luonnonolennoksi. Muinaisen Suomen alueen uskonto on ollut hyvin metsä- ja luontokeskeistä. Pyhiä lehtoja on ollut muillakin kansoilla tai ylipäättään metsä on ollut pyhä paikka, jossa palvonta tapahtuu.

Vaikka nykysuomalainenkin identifioisi metsän suomalaisuuteen ja kansaansa olennaisesti kuuluvaksi, oli esi-isiemme suhde metsään paljon vuorovaikutteisempi ja kunnioittavampi. Metsään ei enää yleisesti liity pyhyiden tuntua, vaan sitä käytetään surutta ja muokataan kuin pullataikinaa. Ja jos nykyihminen pelkää jotakin, sitä hän myös vihaa ja tuhoaa. Suomalaisessa kulttuurissa esiintyy tässä kohtaa hieman ristiriitaa, miellämme mielellämme maamme metsäiseksi ja kansamme luonnonläheiseksi, mutta silti varsin moni myös vähättelee tai pitää naiivina luonnonvaraisten metsien ja puhtaan luonnon suojelua. Vaikka muinaiselle suomalaisellekin metsä oli tärkeä juuri elannon takaavana elementtinä, osattiin sitä sen takia myös kunnioittaa, koska oma elämä nähtiin siihen kietoutuneena. Nykykulttuurissamme on metsä käytännössä lopulta vain resurssi ja olemme unohtaneet, että tässä suhteessa jotain kuuluisi antaa takaisinkin, varsinkin mitä suurempi valta siihen on.

Metsä on hyvin voimallinen ihmisen mielessä. Tämä vaikutus heijastuu tarinoihin, uskomuksiin ja psykologisiin teorioihin. Monissa saduissa, kuten *Punahilkassa* ja *Sadussa Loikka Pitkäsäärestä ja prinsessa Niittyvillasta*, mennään metsään. Metsä on paikka, jossa jotakin tapahtuu. Metsässä asuu outoja olentoja, jotka voivat olla vaaraksi tai avuksi. Metsässä on seikkailu ja tämä siksi, että metsä on eri paikka kuin koti. Tai voi olla. Symbolisesti metsä edustaa paikkaa, joka on ihmisyhteisön ulkopuolella. Se on koettu pelottavaksi, villiksi verrattuna ihmisten sivistykseen. Siksi sen on paikka seikkailulle, tai koettelemukselle. Metsään meneminen on rajan yli astumista, rajan joka erottaa arkisen seikkailusta, turvallisen vaarasta, sivistyksen villistä, tutun tuntemattomasta. Sadussa sankarin metsässä käymää seikkailua voidaan verrata henkiseen matkaan tai kypsymiseen. Metsään menemistä on joidenkin kanso-

jen parissa käytetty aikuistumisen tai shamanistisena riittinä. (Martin & Ronnberg 2010, 118)

Psykologiassa (Jung) metsä edustaa alitajuntaa, siinä missä ihmisten asuinsijat tietoisuutta. Metsää astuessa astuu oman mielensä syviin, kätkeytyihin kerroksiin. Tätä taustaa vasten voisi tarinoiden seikkailut lukea vertauskuvallisesti matkana mieleen. Vaikka se on osa meitä, alitajunta on käsittämätön ja ”pimeä”, villi. Kuten metsäkin, minusta. Metsässä voi joutua kohtaamaan itsensä, oman reaktionsa sen syvyyksiin ilman muiden ihmisten vaikutusta. Metsä on yksinolon ja rauhan paikka. Erossa ihmisten maailmasta ja sivistyksestä se on ihanteellinen erakoille, jotka haluavat keskittyä henkiseen etsintäänsä tai vain eivät siedä ihmisiä. Vaikka toisaalta pelottava, metsän voi kokea myös harmoniseksi ja inspiroivaksi paikaksi, jossa mietiskellä tai hakea yhteyttä korkeampaan. Kaikkia metsä ei myöskään pelota. Mutta kaikki eivät myöskään halua olla yksin. Ihmisen kokemus ja suhde metsään ovat yksilöllisiä, ehkä jopa kulttuurisia. Luonnollisesti niissä osin maailmaa, joissa metsää ei juuri ole, ei siihen ole sikäläisillä suhdetta.

Nähdä metsä puilta... Vaikka metsä koostuu monenlaisesta kasvillisuudesta, tuntuu puiden läsnäolo olevan sen määrittävä tekijä. Metsä on helppo nähdä joukkona puita, erilaisia tai samanlaisia. Puut nousevat maasta, ovat tiukasti kiinni siinä, mutta kohoavat korkeuksiin kohti taivasta, ne ovat kuin yhteys maan ja taivaan välillä. Niiden latvat hipovat avaruutta, mutta juuret ovat kietoutuneet alkuperään, vanhaan maahan ja muistiin. Puu on tasapainoa maailman eri kerrosten välillä, siksi monissa myyteissä maailman keskellä on uskottu olevan suuri puu. Pystysuorana seisovana, maasta taivaaseen nousevana ”kahden maailman olentona” puu on vertautunut ihmiseen. Puun oksiston ja juuriston muodostaman kuvion on nähty myös muistuttavan ihmisen verisuonistoa. Ihminen voi samaistua puuhun.

Suuri puu on vaikuttava näky ja herättää ihmisessä kunnioitusta, kahta enemmän, kun suurimmankin jättiläispuun lähtökohta on piskuinen siemen. Puu seisoo jylhän näköisenä, mutta toimii aktiivisesti ympäröivän maailman kanssa. Maasta se imee juurillaan vettä ja ravinteita, valoa auringosta ja hiilidioksidia ilmasta, vapauttaen itse happea. Puita on palvottu pyhinä. Eri kulttuureissa eri puut on koettu erityisinä ja pyhinä, esimerkiksi Suomessa pihlaja on ollut pyhä, kelteillä taas tammi. Yksittäistä

puuta on voinut asuttaa jumala, henki tai keiju. Suomessa puilla on tietysti ajateltu olevan haltiansa. Lisäksi suomalaisessa kulttuurissa on pidetty pitämyspuita, talojen pihoilla olevia erityisiä uhripuita. Puu on ollut istutettu tai paikalla luonnostaan kasvava. Sille on uhrattu säännöllisesti, ainakin syksyllä, kuten kekrinä. Uhri on ollut eläin, jonka luut vietiin puulle. Myös teurastetun eläimen veri on voitu tuoreena kaataa puun juurelle. Uhrattu on myös eri vuodenaikojen ruokia. Puulle uhrattaessa on uhrattu sen haltijalle, maan haltijalle, maaemolle tai vainajille. Tämä on taannut kyseisen hengen suosiollisuuden, hyvän sadon ja talon menestymisen. (Pulkkinen 2014)

Maa

Sananen maasta, josta metsä kasvaa.

Minulle maa on hyvin kokonaisvaltainen, voimallinen elementti, jolla on monia ulottuvuuksia. Maa on sykettä. Olen kehitellyt kuvion, joka toistuu teoksissani ja kuvaa maata. Sen visuaalinen vaikutus on sykkivä, se muistuttaa kukkulan tai kuopan kartamerkkiä. Syke on elämää, niin kuin maakin. Minusta maa on lämmin ja täynnä henkiä. Vaikka se on hyvin perustavanlaatuinen asia, arkinen kuin muta jalan alla, minulle se on myös salaperäinen. Maan alla on pimeää, paljon juuria, luolia, onkaloitte, pientä elämää. Maan haju on voimakas, sen liikkeet ovat voimakkaita, sen vaikutus on voimakas. Yleensä se on hiljaa. Sen aikaansaannokset ovat lempeitä.

Maa on yksi peruselementeistä, joita länsimaissa ovat maa, vesi, tuli ja ilma. Se koostuu kiviaineksesta sekä maatuneiden kasvien ja eläinten eloperäisestä aineksesta. Maa edustaa hedelmällisyyttä, kasvua ja kotia. Se ylläpitää elämää ja on kiinteässä yhteydessä kasvikuuntaan. Läpi ihmiskunnan historian maa on ollut jumalatar, Äiti Maa, joka muodostaa vastinkappaleen taivaalle. Tämä on yksi vanhimmista jumaluuksista, nykyään joskin unohdettu, mutta alkujaan hyvin tärkeä, mikä vain kertoo elementin suuresta merkityksestä. Elämän tuojana maata on pidetty myös ihmisen alkuperänä, aineena, josta ensimmäinen ihminen on muokattu. Me olemme ”maan tomua”, joksi myös palaamme. Myös muut eläimet palaavat osaksi sitä, samoin kasvit, joten kaikki kiertää maan kautta.

Ihmisen merkityksellinen suhde maahan on vanha ja intiimi. Maahan liittyy omaa salaperäistä voimaansa, jota esimerkiksi shamaanit ovat vetäneet avukseen. Kivissä on nähty voimaa, jopa henkiä ja sieluja. Kivet ovat ”äiti maan luita”, joita on käytetty pyhissä rakennelmissa ja joiden voimaa on hyödynnetty huolellisella asettelulla. Ne ovat olleet jumalien kuvia ja pyhien paikkojen merkkejä, tai pyhiä itsessään. Joissain kivissä on uskottu olevan parantavaa voimaa tai muunlaisia vaikutuksia. Maan hedelmällisyys ja voimat ovat voineet siirtyä ihmiseen kiveä koskettamalla. Kivet ovat vanhoja, ne edustavat pysyvyyttä ja katoamattomuutta, ikuisuutta.

3 KEIJU

Pieni kiehtova olento. Mielikuvitusta, tarua, uskomus. Minun mielikuvitustani se kiehtoo ja olen pitkään piirtänyt keijuja. On ollut kuitenkin vaikea tietää oikeastaan miksi. Onko se vain lapsellisuutta? Keijussa yhdistyy kauneus ja outous ja olen viime vuosina huomannut, että minua kiinnostaa tietty outous, mystisyys ja erilaisuus. Tietysti ajatus pienestä luonnonhengestä, joka asuu kukissa ja puunkoloissa, on vetoava. Mutta olen vaistomaisesti yhdistänyt keijuun jotain villimpää ja tummempaa kuin kiiltokuvien kukkaiskeijut, niin kuin luontokin kauneudestaan huolimatta jotain syvempää ja karumpaa.

Se mikä keiju on, mistä se tuli, mikä se alun perin oli, verrattuna sen nykyiseen kuvaan, on kuin sumun naulaamista seinään. Sitä voi tutkia ja tietoa saa, mutta tarkka määrittäminen, keijusta otteen saaminen, on hankalaa. Tämä sopii hyvin kyseisen olennon tarinoissakin salaperäisen ja oikullisen luonteen huomioon ottaen. Voidaan sanoa, että englanniksi nimellä fairy tunnettu uskomusolento kuuluu Brittein saarten kansanperinteeseen. Sanalla fairy tai faerie voitiin ammoin viitata monenkirjavaan joukkoon monenlaisia olentoja, vaikka nykyään keiju, tunnetaan lähinnä satukuvitusten pienenä siivekkäänä naishahmona. Tällaisia olentoja olivat muun muassa haltiat, browniet, merenneidot, selkiet ja banshee, sen olennon lisäksi joka yksiselitteisesti oli vain keiju, fairy. (Phillpotts 1999, 6) Tuntuukin, että fairy on tarkoittanut koko

sitä epämääräistä olentojen massaa, joka on kansoittanut uskomuksia. Suomeksi sana fairy voidaan keijun lisäksi kääntää sanoilla haltiatar, pieni, pikku, satu-, taika-, noitavaimo, velhonainen, lumoojatar (vertaa Morgan le Fay, jonka nimessä ”Fay” viittaa suoraan keijuun), haltia. (Niinisalo 2004, 20)

Keijun alkuperä tuntuu painuvan historian hämäriin. Tarinoita keijujen synnystä on, ne ovat langenneita enkeleitä, vanhoja jumalia. Mutta todellisuudessa, miten ihminen on alkanut uskoa ja nähdä näitä olentoja? Kirjassa *The Faeryland Companion* todetaan, että keijuihin on aina uskottu, niiden muoto on vain vaihdellut aikojen saatossa. On taatusti vaikea määrittää, kuinka kaukaa aikojen takaa löytyy uskomusolento, joka jotenkin voidaan tulkita keijuksi tai sen kaltaiseksi. Sana fairy kattaa tietysti laajan kirjon olentoja. Mikäli keiju tulkitaan luonnonhengeksi, voidaan tietysti ajatella sen olevan yhtä vanha kuin animismi ja usko henkiin yleensä. Diane Purkissin mukaan keijujen alkuperä on ihmisen pimeän pelossa, tarpeessa kuvitella tuntematon täyteen olentoja. Siinä kiteytyy ihmisen pelko tuntematonta ja vierasta kohtaan. Yö, pimeä ja pelottava oli helppo kuvitella täyteen outoja olentoja. Ennen, satoja ja tuhansia ja satoja tuhansia vuosia sitten yö oli pimeämpi kuin nykyään, valaistus oli vähäistä tai sitä ei ollut. Sähkövalo ja tieteet eivät pelastaneet ihmistä pimeän olennoilta. Ihmisen mielikuvitus on herkkä. Purkiss näkee keijujen kehittyneen uskomusolentoina antiikin Välimeren kulttuurien uskomusolennoista, kuten nymfeistä ja lamioista, ja levinneen Britanniaan.

Keiju on salaperäisesti jonkinlainen rajatilan olento. Usein yliluonnolliseksi mielletty, mutta ei aivan mikään jumaluus. Tässä maailmassa, mutta ei aivan tästä maailmasta, ellei peräti toisesta ulottuvuudesta. Ihmistä muistuttava, mutta ei missään määrin ihminen, vaan pikemminkin edustaa ultimaattista toiseutta. Keijuun on osuvasti liitetty myös sana preternatural, epäluonnollinen, joka viittaa sellaiseen, joka on luonnollisen ulkopuolella tai sen rinnalla. Jotakin yliluonnollisen, jumalallisen, ja luonnollisen väliltä. Kirjassaan *Troublesome things* Diane Purkiss liittää keijut nimenomaan erilaisiin rajatiloihin, kuten syntymään, murrosikään ja kuolemaan, tai rajapaikkoihin, kuten metsän laitaan, järven rantaan, ihmisasutuksen ja villin luonnon rajalle. Tässä keiju samaistuu pahoihin henkiin, joiden eri traditioissa uskottiin olevan erityisen vaarallisia juuri erilaisissa siirtymätiloissa, kuten uutena vuotena ja

häissä. Purkissin mukaan keijut vaikuttavat ihmisiin ja keijuja voi kohdata juuri tällaisissa tiloissa, tällaisina hetkinä.

Keiju on voinut syntyä ihmisen pimeään pelosta, ja vanhoissa tarinoissa ihmisen suhde keijuun oli yhtä aikaa kaipaava, mutta pelokas. Nykyään keijukaiset nähdään kuitenkin positiivisessa valossa, osana lasten maailmaa, valoisina kukkaishenkinä. Ajatellaan, että vain lapsilla ja lastenmielisillä on kyky nähdä keijuja, koska vain lapset voivat enää uskoa keijuihin. Keijut kuuluvat lapsuuden taikaan ja satumaailmaan, josta vakavat ja nykyaikaiset aikuiset ovat vieroittuneet. Mutta vaikka keiju kiehtoi entisaikojen ihmistäkin, ei hän suurin surminkaan olisi antanut lapsensa lähteä leikkimään keijujen kanssa, sillä hän tiesi ne vaarallisiksi. Keijut kansantarinoissa ja -uskomuksissa eivät olleet yksiselitteisesti kilttejä, vaan vaihdellen harmillisista pahoihin niihin kannatti aina suhtautua varauksella. Keijut esimerkiksi veivät ihmisiä ja jos viety henkilö koskaan palasikaan, hän ei koskaan enää ollut entisensä. Erityisesti vauvoja on pyritty suojelemaan, sillä keijujen on uskottu vievän juuri vauvoja ja jättävän oman vaihdokkaansa tilalle, pienen keijulapsen, joka on jotenkin outo, sairas ja epäihmismäinen. Joskus ihminen saattoi hyötyä keijujen kanssa yhteydessä olemisesta, mutta kaikella oli yleensä hintansa. Yleensä ajateltiin, ettei keijujen kanssa kannattanut puhua, eikä päästää sisälle kotiinsa. Rautaa pidettiin perinteisenä suojautumiskeinona, sillä keijut eivät tietävästi voineet koskea siihen.

Keijut myös johtivat harhaan ja eksyttivät ihmisiä. Keijujen harhaanjohtamaksi tuleminen saattoi muistuttaa Suomessa metsänpeitoksi kutsua tilaa, jossa kaikki tuttu katoaa ja asiat näyttävät vierailta eikä löydä kotiin, vaikka olisikin ihan lähellä sitä. Keijun eksyttämänä joutui sivilisaation ja villin luonnon rajan yli, tutusta tuntemattomaan, vierauden valtaan. On tarinoita, joissa tietyt ihmiset ovat joutuneet aivan erityiseksi keijun tai keijujen kiusan kohteeksi, joka pahimmassa tapauksessa herkesi vasta kuollessa. (Silver 1999, 150-153)

Eräs minusta hyvin mielenkiintoinen keijuun liittyvä seikka on juuri se, että se hyvin usein kuvataan enemmän tai vähemmän ihmisen muotoiseksi ja näköiseksi, paitsi nykyisissä satukuvituksissa myös vanhoissa tarinoissa keijujen kohtaamisesta. Ennen jopa enemmän kuin nykyään, sillä alun perin keijuilla ei ollut siipiä ja niiden koko vaihteli ja saattoi olla lähempänä ihmisen kokoa. (Phillipotts 1999, 28-33) Keiju siis

muistuttaa ihmistä, mutta on samalla jotakin täysin vierasta, jotakin jota on vaikea täysin käsittää, sillä sen alkuperä ja käytös ovat erilaiset. Se on mysteeri, jolla on ihmisen hahmo. Tämä tekee siitä mielenkiintoisesti yhtä aikaa samaistuttavan ja ei-samaistuttavan. Tarinoissa keijut vaikuttavat ja ovat yhteyksissä ihmisiin, mutta tulevat omasta maailmastaan, joka on aivan erilainen kuin ihmisten, joskus jopa aivan toisesta ulottuvuudesta. Tätä vierauden tuntua kuvaavat tarinat keijulapsista ja vaihdokkaista, jotka meidän keskuudessamme näyttäytyvät ja käyttäytyvät outoina ja vieraina, kieltäytyen syömästä ihmisten ruokaa ja kaivaten takaisin omaan maailmaansa.

Omissa teoksissani sulautan keijun voimallisesti luontoon. Ihmishahmoisena se edustaa minulle sitä puolta ihmisessä, joka voisi olla kiinteämmin osa muuta luontoa, ajatusta ihmisen sielu liittymisestä villiin luontoon. Keijun mystisyys tukee luonnon mystisyyden, sen salatun puolen kuvaamista, sen sielullisuutta animistiseen tapaan. Mielikuvitus kansoittaa metsän hämärän oudoilla olennoilla, oudommilla kuin ketut, peurat ja oravat. Mutta näillä olennoilla on ihmisen kasvot, ehkä niissä kaikessa outoudessaan on jotakin meistä itsestämme. Keiju on ei-ihminen ja ihmisen ilmentymä luonnossa.

Keijut yhdistyvät maahan, sillä niiden on ajateltu asuvan maan alla. Keijujen maailman tai palatsien on uskottu sijaitsevan vanhoissa maakummuissa, joihin entisaikoina ihmisiä haudattiin. Nämä kummut ovat olleet myös sisäänkäyntejä, joista ihmiset ovat vierailleet keijujen luona. (Phillpotts 1999, 8) Maan alla on myös kuolleiden paikka ja keijut on yhdistetty kuolleisiin ja alamaailmaan, jopa ajateltu olevan kuolleita itse. (Purkiss 2000, 102) Maan kautta keijut yhdistyvät siis kuolemaan eikä hedelmällisyyteen, jota maa usein edustaa. Maan alaisuus saattaa olla syynä myös uskomuksiin keijujen kullasta ja aarteista, jota ihmiset ovat haikailleet ja etsineet. Minulle maa on tärkeä elementti, taiteessani ja muutenkin. Se on pimeä ja runsas, kasvun ja alkuperän elementti, täynnä tuoksuja, kauneutta ja vanhoja asioita. Maa kätkee sisäänsä paljon. Keijut ovat maan olentoja.

Teoksissani keiju voi olla suorastaan fyysisesti kiinteä osa ympäröivää luontoa, kasvaa maasta. Tämä tekee siitä oikeastaan kasvimaisten ilmentymän, maahan suoraan yhteydessä olevan olennon. Tällainen hybridiolento kiehtoo minua ja särkee erillisyyttä eri olentojen ja elementtien välillä. Keijut on yleensäkin liitetty kasveihin ja

puihin, varsinkin lähempänä nykyaikaa, kun kukkaiskeijut tulivat osaksi kuvastoa. Ennen vanhaan uskottiin, että tietyt puut olivat ”keijujen puita”, niiden asuinsijoja ja pyhittämiä, niiden suojeluksessa. Sellaisen puun kaataminen tiesi erittäin pahaa onnea, sillä keijut kostivat, usein kuolemalla. Muutenkin nämä puissa asuvat keijut saatiin nähdä pahatahtoisina, niiden kerrottiin tarraavan ohikulkijoihin. (Silver 1999, 151) Keijupuihin suhtauduttiin kunnioituksella ja niihin liittyi vanhaa puiden ja luonnon palvontaa. Myös tässä keijut samaistuivat kuolleisiin, sillä kuolleiden sielujen uskottiin asuttavan puita, kunnes ne voivat syntyä uudelleen. (Phillpotts 1999, 17) Keijut yhdistettiin luontoon myös ajatuksessa, että ne kykenevät hallitsemaan luonnon elementtejä, tai olivat luonnon elementtien henkilöitymiä.

Kuvaan keijut yleensä naispuolisina. Ehkä se on samaistumista, ehkä se on estetiikkaa, ehkä se on traditiota. Luulen että naiseuden käsittely on minulle suuremmin tiedostamatta tärkeää. Keijut kuvituksissa ja taiteessa ovat myös usein naispuolisia, mutta myös miehiä, kansantarinoissa esiintyy sekä naisen että miehen hahmoisia keijuja. Silti juuri kauniin ja siron keijunaisen hahmo on piirtynyt ihmisten mieliin. Kenties jotakin hyvin feminiinistä on keijun hahmossa, sen siroudessa ja kauneudessa, siinä että sen hämärän ja yön olento, sen toiseudessa. Vaikka noin puolet väestöstä on naisia, on naisiin liittynyt länsimaisen kulttuurin ja kenties muidenkin kulttuurien historiassa liittynyt toiseuden aspekti, sillä mies on ollut ihmisen perusmuoto, josta nainen on muunnelma, josta nainen poikkeaa. Diane Purkiss kuvailee kirjassaan *Troublesome Things* skotlantilaisten noitaoikeudenkäyntien tarinoita keijujen kohtaamisesta ja pohtii niiden yhteydessä naisen ulkopuolisuutta omassa yhteisössään. Vanhassa skotlantilaisessa kulttuurissa nainen ei täysin kuulunut synnyin perheeseensä, koska hän tulisi joka tapauksessa naimaan muualle, eikä hän aivan kuulunut miehensä perheeseen, koska hän oli syntynyt muualla. Näin nainen oli hieman ulkopuolinen kaikkialla ja yhteys keijuihin saattoi tarjota mahdollisuuden kuulua johonkin ”omaan”, muihin ”toisiin”. Keiju on muukalainen, vieras ja outo alieni ihmisen hahmossa. Keiju on mysteeri, joksi naistakin on usein kuvailtu tunneheittelyineen, logiikkoineen ja kuukautisineen. Viktoriaanisen ajan teatterissa myös miespuolisia keijuja kuten Oberonia, keijukaisten kuningasta, saattoi esittää nainen, koska naisten ajateltiin olevan luonnostaan vakuuttavamman eteerisiä. (Phillpotts 1999, 40)

Keijut on yhdistetty yöhön, niin kuin naisetkin symbolisesti. Varsinkin yö nosti pelot ja toi tuntemattoman. Keijut tanssivat ja liikkuvat öisin, jälleen sijoittuen johonkin, joka on ihmiselle mysteerinen ja pelottava. Yötä on pidetty pimeyden voimien ja paholaisen aikana, vastakohtana valon hyvälle voimille. Pimeä liitetään pahuuteen, kenties vertauskuvallisesti, mutta tämä lyö leimansa kaikkiin olentoihin jotka liikkuvat yöllä, jopa aivan tavallisiin eläimiin kuten pöllöihin.

Taiteilijoista minulle tyylillinen esikuva on ollut 1800-1900 –lukujen vaihteessa elänyt Arthur Rackham, kuvitustaiteilija, joka tunnetaan erityisesti keijuaiheistaan. Rackham kuvitti sellaisia keijuaiheisia tarinoita kuin Shakespearen *Kesäyön uni* ja Washington Irvingin *Rip Van Winkle*. Rackhamin tyyli on orgaaninen, hänen kuvaamillaan puilla on kasvot, hänen keijunsa ovat kauniita, siroja ja vanhanaikaisia, mutta myös oudon ja epäihmismäisen näköisiä. Rackhamin töissä näen luonnon sieullistamisen teemaa, sen täyttämistä hengillä. 1800-luvulla yleisen kiinnostuksen yliluonnolliseen takia keijut nousivat ennen näkemättömään suosioon taiteen aiheena. Tällöin vakiintui kuva keijusta siivekkäänä luonnonhenkenä.

Perhonen

Kuten jo aiemmin todettua, keijuilla ei alun perin ollut siipiä, mutta 1700-1800 -luvusta lähtien keijut kuvattiin taiteessa ja kuvituksissa siivillä. Toisin kuin enkeleillä, jotka kuvataan höyhensiipisinä, keijujen siivet ovat yleensä perhosen tai sudenkonnon tai muun hyönteisen. Siivet, jotka Peukalo-Liisa saa Hans Christian Andersenin tarinan lopussa ja jotka liittävät hänet keijukaisten väkeen, on joskus mainittu olevan karpäsen siivet. Minua kiehtoo ajatus keijusta hyönteisen piirteillä. Pienet luonnon ryömijät ja pörisijät yhdistyvät eteerisiin henkiolentoihin ja yliluonnollinen ja arkinen kohtaavat. Toisaalta se korostaa keijun yhteyttä luontoon ja maahan ja liittyy myös keijun nykyiseen pienentyneeseen kokoon, tuo sen asuttamaansa luonnon miniatyyrimaailmaan.

Keijun kuvaan ilmestyi siivet ensi kerran 1700-luvulla, kun Alexander Popen runo *The Rape of the Lock* kuvitettiin. Siitä eteenpäin 1800-luvulla, keijutaiteen kulta-aikana, kuva keijusta siipien kera yleistyi, ja nykyään siivet ovat erottamaton osa keijua ihmisten mielikuvissa, suorastaan keijua määrittävä piirre. Kansantarinoissa kei-

jut ovat kyllä ennenkin saattaneet osata lentää, mutta ilman siipiä, käyttäen taikaloitsuja tai ratsastaen kasvin varrella kuin noita. (Phillpotts 1999, 33-35) Perhosen kauneus on sen siivissä ja keijuihin on aina liitetty kauneus.

Perhokset ovat hyönteisten lahko, johon kuuluu yli 180 000 lajia. Suomessa tunnetaan yli 2600 lajia. Suurin osa maailman perhoslajeista on aktiivisia yöaikaan, Suomen lajistosta vain noin 5 % on varsinaisia päiväperhosia. Erityistä perhosissa, ja niiden näkyvin piirre, ovat suuret, suomujen peittämät siivet, jotka ovat värikkäät ja moninaisesti kuvioituneet. Kuviointi auttaa perhosta maastoutumaan tai erityisen värikkäillä lajeilla se viestittää kyseisen lajin pahasta mausta tai myrkyllisyydestä. Silmäkuvion siivessä on tarkoitus pelotella. Perhosella on neljä vaihetta muodonmuutoksessaan, muna, toukka, kotelo ja aikuinen. Munasta kuoriutunut toukka syö vimmatusti, useimmat lajit kasveja, kunnes sen on aika koteloitua. Aiempi tankkaus auttaa sitä selviytymään koteloitumisesta, jolloin se ei syö. Kotelon sisällä toukka muuntautuu aikuiseksi siivekkääksi. Useimmat aikuiset perhokset nauttivat elääkseen vain nesteitä, tyypillisesti kukkien mettä, mutta myös marjojen mehua ja kostean maan ravinteita. Jotkin lajit eivät syö aikuisena ollenkaan, vaan elävät toukka-ajan energialla. (Murtosaari & Mäntynen 2013)

Perhonen on kaunis, herkkä ja keveä. Perhonen symboloi sielua. Muodonmuutos, jonka pieni toukka käy kotelossaan läpi muuttuakseen kauniiksi siivekkääksi aikuiseksi, on nähty luonnon ihmeenä, joka kuvaa sielun muodonmuutosta, uudelleen syntymistä, ihmisen henkistä kehitystä ja jalostumista. Antiikin Kreikan myytti Eroksesta ja Psykhestä kuvaa sielun etsintää ja lopulta yhdistymistä rakkauteen. Sana ”psykhe” tarkoittaa sielua ja mieltä, mutta viittaa myös erinäisiin perhos- ja koilajeihin. Tarinan neito Psykhe on yleensä taiteessa kuvattu perhosen siivillä kuin keiju ikään. Perhosen sielusymboliikkaa on esiintynyt myös muualla maailmassa, Australian aboriginaalit näkivät perhokset kuolleista palaavina sieluina ja atsteekeille ne olivat synnytykseen kuolleiden naisten tai uhrattujen vihollisten sankarillisia sieluja. (Martin & Ronnberg 2010, 234) Perhonen on myös yksi sieluneläimistä, jotka kuljettavat kuolleiden sielut tuonelaan. (Biedermann 1989, 274)

Jotakin on kiehtovaa perhosen olemuksessa, joka kevyesti lepattaa eteenpäin. Sen keho on hauras ja helposti murskattavissa, se näyttää eteeriseltä kuin henkiolento.

Varsinkin valkoiset perhoset hämärässä metsässä ovat pysäyttävä näky. Minun mieleeni sen merkitys sieluna ja sieluneläimenä on syöpynyt, vaikka perhonen elää niin lyhyen aikaa ja sielut ovat ikuisia. Ehkä sekin on sielultaan ikuinen. Myös perhonen on teoksissani usein esiintyvä aihe.

Kaikki luonnon hyönteiset ja ötökät eivät aina miellytä ihmistä, mutta perhonen ihasuttaa, paitsi heitä, joilla on erityinen fobia perhosiin. Japanissa perhonen symboloi nuorta naista ja kaksi yhdessä lentelevää perhosta symboloi rakastavaisia ja avio-onnea. Seksuaalisymboliikkaa voidaan nähdä kukalla käyvässä perhosessa, samasta asiastahan siinä on kyse. Kiinassa perhonen kuvastaakin rakastunutta nuorukaista. Perhonen on kauneutta, mutta lyhytikäisyytensä vuoksi se edustaa myös katoavaisuutta: katoavaa kauneutta, katoavaa onnea. (Biedermann 1989, 274-275)

4 PEURA

Viime aikoina, pitkin vuotta 2016, peura on hahmona ja aiheena ilmestynyt teoksiini. Ilmestynyt vain ideoihin, ilman harkittua syytä tai tarkoitusperää. Tämä on kiehtovaa, jonkin aiheen nousu ja halu kuvata sitä ilman että voi jäljittää intressiään mihinkään. Ainakaan äkkiseltään. Mutta jokin merkitys tällä sisimmän syövereistä nousseella olennolla on. Oma luomisprosessini on usein sangen intuitiivinen, työskentelen tunteiden ja tuntemusten pohjalta ja jos jokin kuva nousee mieleen, toteutan sen. Peura-aiheen kohdalla olen toiminut juuri näin.

Peurat ovat metsän, metsikköjen, metsän reunojen ja avomaiden olentoja. Ne kuuluvat sorkkaeläimiin ja ovat hirvieläinten heimon alaheimo. Niitä lajeja, joita minä olen teoksissani kuvannut, on suomeksi totuttu kutsumaan peuroiksi, mutta viime vuosina nimistöä on muutettu ja ne lajit, joista minä olen innoitukseni hakenut, tunnetaan nyt valkohäntäkauriina ja metsäkauriina. Molempia esiintyy Suomessa, olen kohdannut niitä itsekin. Valkohäntäkauriin tunnistaa sen tuuheasta hännästä, joka on alta valkoinen ja jonka se nostaa pystyyn paetessaan. Metsäkauris taas on hyvin pieni, kor-

keus vain noin 65-85 senttiä, yllättävän pieni, kun sen näkee luonnossa. Molempien lajien uroksilla on sarvet, jotka putoavat pois ja uusiutuvat vuosittain. Suomeksi peura lajinnimenä viittaa tarkkaan ottaen poron villiin kantamuotoon, metsäpeuraan ja tunturipeuraan.

Kun ajattelen peuroja, mielikuva niistä on piilotteleva, arka, siro. Ne tarkkailevat alati ympäristöään, säpsähtävät ja pakenevat. Niissä on jotakin lempeää ja rauhanomaista, ainakin mielikuvissa, vaikeahan niitä on henkilökohtaisesti tuntea. Peurassa kiehtoo sen kauneus ja sirous, sen piilottelevuus ja vetäytyvyys. Usein se tulee nähtyäkin vain etäältä, kaukana pellon reunassa, tai yllätettyä puskista, jolloin se pakenee välittömästi. Eräs inspiraation lähde peuroihin minulla on ollut, nimittäin runo.

”You run like a herd of luminous deer
and I am dark, I am forest.
You are a wheel at which I stand,
whose dark spokes sometimes catch me up,
revolve me nearer to the center.”

Rainer Maria Rilke, *The Book of Hours*

Se on hyvin mystinen, voimallinen runo. Sanat, jotka minua puhuttelevat, ovat ”luminous deer” (hohtava peura), ”I am dark” (minä olen pimeä), ”I am forest” (minä olen metsä). Pimeä metsä ja pimeän metsän piiloutuvat olennot. Tuntuu, että ihmisten maailmassa kaikki pyritään pitämään esillä ja näytillä, joten ajatus pimeään piiloutumisesta on rauhoittava, oikeus kätkeä sisimpänsä. Joskus villieläinten näkeminen tuntuu rauhoittavalta ja hyvältä. Ujolle ihmiselle peura tuntuu hyvältä samaistumisen kohteelta, sekin on arka ja vetäytyvä ja haluaa olla rauhassa. Lempeästä olemuksestaan huolimatta välittelevää peuraa ei ole koskaan kesytetty, sen rauhaisuuteen liittyy aina viljeys ja sen tiet ovat aina vähän salatut.

Kun tekee kuvan eläimestä se voi olla yritystä vuoropuheluun eläimen kanssa tai samaistumista siihen. Kuin jonkinlainen shamanistinen rituaali. Kivikautiset luolamaalaukset ovat saattaneet olla osa shamanistista rituaalia. Peura on hirven ohella yksi hyvin tyypillinen luolamaalauksen aihe niissä osin maailmaa, jossa sitä on esiintynyt.

Joidenkin luonnonkansojen rituaaleihin kuuluu eläinnaamion pukeminen, jonka avulla samaistutaan kyseiseen eläimeen tai jopa tullaan siksi. (Jung 1964, 236) Naamio ja siihen liittyvä tanssi autoivat saavuttamaan psyykeen syvimät kerrostumat, joissa ihminen kohtasi eläimen itsessään. Ihmisille muissa eläimissä on ollut mystisiä voimia, niiden erilaiset ominaisuudet ja ihmisistä poikkeavat kyvyt ovat kiehtoneet ja herättäneet ihmetystä. Shamaanin eläimeen samaistuminen on tuonut shamaanille vastaavat kyvyt. (Baring & Cashford 1991, 32-34) Shamaanien henkioppaat ovat myös olleet eläinhahmoisia. Kun eläin on kuvassa, se tuo oman läsnäolonsa siihen, oman olemuksensa, kaiken sen, mitä se on tai osan siitä. Jotenkin koen, että minullekin tietyn eläimen, kuten peuran, kuvaaminen on sen ottaminen osaksi itseään tai sen kokeminen osana itseään, mutta myös sen käsittelyä omana olentonaan.

Varhaisimpina aikoina (paleoliittinen/neoliittinen) peura on ollut keskeisesti ruokaa ja siten elämän lähde ja metsästyksen kohde. Tämä sija sillä on pysynyt pitkään jälkeekin ihmisten elämässä, aina teollistumiseen asti. Varhaisina aikoina peura, naarapeura tarkkaan ottaen, edusti myös Äitijumalataria yhtenä hänen ilmenemismuodoistaan ja sillä oli siten pyhä ulottuvuus. Aikoina, jona metsästys piti ihmisen hengissä, on siihen liittyvät elementit nostettu tärkeiksi ja niihin on liitetty rituaaleja ja uskonnollisia aspekteja. Metsästäjän ja metsästettävän suhde on ollut erityinen, likipitään samaistumiseen johtava. Metsästyksen jumalattarilla, kuten kreikkalaisten Artemiksella ja kelttien Flidaksella, on ollut peuroja seuralaisinaan. Flidaksen on sanottu myös osaavan muuttua peuraksi. Minusta se tuntui lapsempana oudolta, miksi saaliseläin kulkisi saalistuksen jumalattaren, ultimaattisen Saalistajan, kanssa? Mutta siinä juuri näkyy, miten metsästäjän ja metsästettävän on koettu olevan samaa, ja suhde olentoon, josta oma selviytyminen on kiinni, on ollut kunnioittava, ellei suorastaan pyhä. Jumalatar on huolehtinut paitsi saalistajista, myös saaliseläimistä. Kun saalistaja-jumalatar on myös saalistettavien jumalatar, ei pyhä side, jonka eläimen tappaminen rikkoo, tullutkaan rikotuksi, ja näin säilyi harmonia. (Baring & Cashford 1991, 324) Metsästäjän ja metsästettävän suhteen on myöhempinä aikoina nähty kuvaavan etsijää ja henkistä päämäärää ja niiden ykseyttä.

Ajatus metsästyksen jumalattaresta on muuten kiehtova, koska metsästys perinteisesti on mielletty sangen miehiseksi toimeksi. Tämä saattaa selittyä sillä, että juuri koska se on ollut miesten työ, on sen jumaluus ollut naispuolinen, liittäen siihen näin

eroottisen latauksen, joka on ollut osa metsästyksen henkistä prosessia. Silti metsästyksen jumalatar voi toisaalta edustaa naiseuden villiä puolta, joka voi tulla ilmi jumalattaessa, mutta jonka ilmaisemista ei aina ole sallittu kuolevaisille naisille. Peura tuntuu liittyvän erityisesti feminiinisiin jumaluuksiin, kenties johtuen sen ulkoisista attribuuteista, siroudesta ja lempeästä olemuksesta. Toisaalta urospeuroihin on liitetty miehinen viriiliys niiden aggressiivisten mittelöiden takia, joissa ne kilpailevat naaraista kiima-aikaan. Miehinen symboliikka kiteytyy uljaissa sarvissa.

Urospeuran sarvet ovat olleet tärkeä symbolinen elementti. Niiden puuta muistuttava muoto on saanut ne edustamaan hedelmällisyyttä, kasvua ja elinvoimaa, sekä kaikkea elämää ylläpitävää elämänpuuta. Koska sarvet joka vuosi tippuvat ja kasvavat uudelleen, symboloivat ne myös uudelleen syntymistä, elämän kiertoa ja kuun vaihteita. Shamaanit ovat pitäneet peuran sarvia päässään rituaaleissaan, kuin myös ihmiset itä-Euroopassa ja Englannissa rituaaleissa, joilla juhlitaan kevään tuloa. (Baring & Cashford, 71) Vanhoista jumaluuksista peuran sarvet liittyvät kelttien Cernunnokseen, luonnon ja kaikkien metsän eläinten jumalaan, joka on kuvattu lehtevät sarvet päässään. (Martin & Ronnberg 2010, 284) Animaatioelokuvassa *Prinsessa Mononoke* (1997) esiintyy peuranhahmoinen Metsän henki, jonka suuret sarvet muistuttavat puuta. Metsän henki on elämän ja kuoleman jumaluus, jolla on voima paitsi parantaa myös ottaa elämä. Se suojelee asuttamaansa metsää. Öisin Metsän henki muuttuu mystiseksi Yökävelijäksi.

Peuran on nopea, sen käynti loikkiva ja se katoaa metsään hetkessä, tuo arka olento. Se on piilotteleva ja sen metsästäminen vaatii taitoa. Tämä on saanut sen näyttäytymään myös kyvykkäänä siirtymään todellisuuksien välillä, maallisesta henkimaailmaan, ja kirvoittanut metsästävien kansojen keskuudessa uskomuksen, että peura kykenee siirtymään maailmojen välillä loikkimalla. (Martin & Ronnberg 2010, 284) Shamaaneille se on voinut olla opaseläin. Peuran sarvien puusymboliikka liittyy myös maailmanpuuhun, joka on ainakin skandinaavisessa mytologiassa esiintynyt koko maailman, ellei kosmoksen läpi menevä puu, universumin akseli, jonka eri osat vievät eri kerrostumiin todellisuudessa. Skandinaavisen mytologian mukaan maailmanpuun oksilla asui neljä peuraa. Ne söivät puun nuput (tunnit), kukat (päivät) ja oksat (vuodenajat). (Biedermann 1989, 316)

Muuten peura on symbolisesti edustanut puhtautta, viattomuutta, jaloutta ja ylevyyttä. Tämä voi osin johtua sen ulkonäöstä. ”Peuransilmillä” tai ”bambinsilmillä” viitataan usein viattomaan ja suloiseen ja peurojen silmät ovat hyvin kauniit.

Jostain syystä minä itse yhdistän peuran kuuhun. Kuten jo todettua, peuran sarvien uusiutuminen on yhdistetty kuun vaiheisiin. Omia syitäni on vaikeampi löytää, jostain syystä kuun pyöreä muoto tuntuu olennaiselta. Peurat eivät ole varsinaisesti yöeläimiä. Metsäkauris liikkuu kaikkina vuorokauden aikoina, aktiivisin se on hämärissä. (Jensen 1993, 310) Valkohäntäkauris liikkuu hämärissä ja öisin, talvella se hyödyntää valoisan aikaa. (Jensen 1993, 307) Kuu liittyy yöhön ja hyvin feminiininen symboli. Olen kuvannut peuraa sarvet päässä, mikä viittaa urospeuraan, mutta varsinaista sukupuolista painotusta en ole kokenut. Tavallaan koen sen kuitenkin melko feminiinisenä olentona, johtuen varmaan sen siroudesta, sarvia tai ei. Sarvien mukaan laittaminen tuo jonkinlaista villeyden aspektia, minusta.

Suomessa valkohäntäkauriiseen ja metsäkauriiseen ei perinteisesti liity mitään merkityksiä, koska Suomeen kyseiset eläimet tulivat muualta verrattain myöhään. Valkohäntäkauris tuotiin Suomeen 1930-luvulla Amerikasta riistaeläimeksi. (Valste 2007, 137) Metsäkauris on niin ikään tullut siirtoistutuksina mutta myös luontaisesti vaeltamalla Ruotsin puolelta. (Valste 2007, 146-147) Sen sijaan poron villiä kantamuotoa metsäpeuraa ja tunturipeuraa on esiintynyt Suomen alueella jo tuhansia vuosia. Metsäpeura on ollut esi-isillemme tärkeä riistaeläin ja sitä on kuvattu kalliomaalauksissa. Erityisen tärkeä peura on ollut saamelaiden kulttuurissa, jossa porojen paimennus on ollut keskeinen elinkeino. Metsäpeura elää nimensä mukaisesti metsissä, joskin kesäksi se siirtyy soille. Vaikka useimmilla hirvieläinlajeilla, kuten valkohäntäkauriilla ja metsäkauriilla, vain uroksilla on sarvet, on villipeura ja poro tästä poikkeus, sillä myös vaatimella on sarvet. Tämä saattaa selittyä sillä, että on nimenomaan vaatimen tehtävä puolustaa vasaa tunkeilijoilta, mutta varmuutta asiasta ei ole. (Kontro & Leinonen 2011)

Saamelaisille peurassa on paitsi elinkeinollista myös mytologista ja kultillista merkitystä. Se on ollut suosittu uhrieläin ja vanhaan tapaan sille on osoitettu suurta kunnioitusta, mikä on taannut poro-onnen, niin kuin ennen muinoin aina kunnioitettiin

eläintä, josta oma elämä oli kiinni. Peura liittyy myös olennaisena erinäisiin syntymyytteihin, joilla selitetään saamelaisten alkuperää. (Pulkkinen)

Poroja tai sen villiä kantamuotoa en ole juuri teoksissani kuvannut. Ei tosin sillä, ett-eikä kyseinen eläin kiehtoisi. Tässä kohtaa täytyy mainita Erik Blombergin elokuva *Valkoinen peura* (1952), joka pelottavuudestaan huolimatta teki minuun syvän vaikutuksen. Lisäksi se tuntuu käsittelevän sitä naiseuden ja eläimen teemaa, jota itse koen hakevani teoksissani. Haluaisin enemmänkin kuvata olentoja, jotka ovat puoliksi ihmisiä ja puoliksi muita eläimiä, erityisesti naispuolisia. Elokuva kertoo nuoresta naisesta, Piritasta, joka täydenkuun aikaan muuttuu valkoiseksi peuraksi, joka lumooa ja surmaa miehiä. Tuntuu erikoiselta, että Pirita muuntautuu juuri peuraksi ja sellaisena tappaa ihmisiä, peurathan ovat kasvisyöjiä eikä yleensä miellettyjä erityisen verenhimoisiksi. Toisaalta se tekee siitä kahta mystisempää. Koko elokuva luo tunteen käsittelemättömien, mutta väkevien voimien läsnäolosta. Se esittää myös päähenkilön vahvana ja villinä olentona, mutta myös pelottavana ja tuskaisena. Huomioitavaa on, että ilmeisesti valkoiset porot ovat olleet erityisen vaalittuja ja arvostettuja. Valkoinen naarasporo on ollut onneneläin porotokassa, ja erityinen uhrieläin, jolla uhrattiin yllisen jumaluuksille. (Pulkkinen) Risto Pulkkinen kirjoittaa artikkelissaan sivustolla Saamelaiskulttuurin ensyklopedia, ettei ihmishämmäksen tai vampyyrin omainen peuraksi muuttuva noitanainen vastaa täysin saamelaista perinnettä. Pulkkisen mukaan saamelaisissa kansanperinteessä ovat kyllä suosittuja tarinat muodonmuutoksista, mutta yleensä ne ovat liittyneet miehiin. Ilmeisesti *Valkoinen peura* ei silti vaarallisesti riko saamelaista kulttuuria vastaan.

Perehtyneenä materiaaliin keijuista kansanperinteessä on mielenkiintoista tässä kohtaa todeta, että Piritan käytös ja motiivit tuovat ennen muuta mieleen keijut ja erilaiset keijuiksi laskettavat olennot. Juuri miesten viettely vaaraan on ollut keijujen ominaisuus. Viettelyn syy on voinut olla seksi ja/tai elinvoiman imeminen, joskus keijuihin on yhdistetty myös suoraan veren imeminen, veri toki edustaa ihmisen elinvoimaa. Seireenit ja merenneidot ovat tietysti kuuluisia tuhoavasta lumovoimastaan, joissain lähteissä nekin on niputettu sanan ”fairy” alle. Täysikuu ja muodonmuutos viittaavat sen sijaan toisenlaisiin uskomusolentoihin, kuten ihmishämmäksen.

Valkoinen peura yhdistää yllättävästi lempeän eläimen johonkin pelottavaan ja verenhimoiseen. Vastaava hahmo on tunnettu Pohjois-Amerikan alkuperäiskansojen tarinoissa Peuranaisesta, myyttisestä hahmosta, jolla oli sekä naisen että peuran hahmo ja joka vietti miehiä. Tarinoiden Peuranaisesta oli tarkoitus opettaa vastuullista sukupuolikäyttäytymistä. Peura on ollut ihmisten mielissä yllättävän monimerkityksellinen.

5 LOPPUMIETINNÄT

Olen nauttinut lopputyöprosessista sen rankkuudesta huolimatta. Kirjallista varten tehty tutkimustyö on ollut hyvin kiinnostavaa ja inspiroivaa. Tiedonhaku on joiltain osin ollut haastavaa. On tullut sellainen olo, että tietoa olisi enemmänkin olemassa, mutta sen saavuttamiseksi tarvittaisiin enemmän aikaa ja paremmat resurssit. Hakemani tiedon koen antoisana ja kehittävänä, sisältönä, josta minulle on hyötyä. Uusi tieto, ja uudet tarinat etenkin, vain tarjoava valtavasti inspiraatiota uusiin teoksiin. Lisäksi se on innostanut haluamaan lukea lisää eri aiheista ja jatkaa tiedonhakua.

Hieman minua on välillä huolettanut, sotkenko yleisemmällä symboliikalla omaa maailmaani ja merkityksiäni ja onko sellainen tieto lopultakin turhaa tässä kohtaa. Tarkoitukseni ei ole koskaan ollut hakea aiheideni merkityksiä mistään ulkopuolelta, vaikka asioista inspiroituminen onkin väistämätöntä ja hyvästä. Oman sisimmän kuuntelu on kuitenkin ollut minulle aina tärkeää ja yksi tärkeimmistä lähtökohdista kirjallisessani oli kuitenkin pohtia omaa suhdettani käsittelemiini asioihin ja hakea näin selvyyttä tarpeeseeni kuvata tiettyjä asioita.

Yllätyin hieman huomattessani, miten paljon naiseuden tema nousi esiin kirjalliseni eri osioiden pohdinnoissa. Miltei jokaisen aiheen kohdalla tartuin siihen voimatta estää itseäni. Tämä tietysti kertoo kirjoitusprosessini ainakin osittaisesta onnistumisesta, koska selvästi olen voinut tutkailla omaa ajatusmaailmaani ja merkityssuhteitani. Huoleni on vain, saako se tekstini vaikuttamaan liian feministiseltä. Vaikka olen

vakaa tasa-arvon puolestapuhuja, en halunnut tuoda mitään erityistä painotusta tekstiini, tarkoittaen että tämän tekstin ei ollut tarkoitus käsitellä nimenomaan sukupuolisuutta eikä ottaa kantaa siihen. Toisaalta tämän tekstin oli tarkoitus olla omia pohdintojani ja on tietysti myönnettävä, että se on minulle selvästi tärkeä teema, ja tärkeä asia ylipäätään. Selvästi se esiintyy taiteessani olennaisena osana ja koska taiteilija minun mielestäni väistämättä luo aina itsensä kautta, on se osa itseäni. Koen myös itseni naisena, joten ehkä minulle on vain tarpeellista käsitellä sitä.

Huomaan myös aiheissani toistuvan tuntemattoman ja toiseuden teeman. Vaikka metsä on minulle iso osa identiteettiäni ja varmaan muillekin ihmisille, on se läpi historian silti ollut ihmisille myös kodin ulkopuolinen tuntematon, jossa voi olla mitä tahansa. Myös keijut tulevat ihmisyyhteisön ulkopuolisesta tuntemattomasta ja suoraan alieneihin vertautuen edustavat vierautta ja toiseutta. Eräissä lähdemateriaalikirjoissani alieneja käsiteltiin suoraan yhteydessä keijuihin ja alienit tuntuivat olevan nykyihmisille samaa mitä keijut entisajan ihmisille. Outous, salaperäisyys ja mystisyys on toki kiehtonut minua. Tällaisten aiheiden käsittely on hyvin tärkeää, sillä juuri niihin ihmisten tuntuu olevan vaikea suhtautua. Kiehtova tuntematon silti on ja on ironista, että tällainen kotihiiri kokee vetoa siihen, edes kuvissaan ja teksteissään. Kenties juuri minun itseni on vaikea suhtautua niihin, mutta koenko vierauden ja toiseuden muissa vai itsessäni? Jokainen on yksin oman päänsä sisällä ja jokainen on tuntenut itsensä ulkopuoliseksi jossain. Olisi ehkä hyvä, jos voisın käsitellä tätä teemaa selkeämmin myös taiteessani.

Kaikkia aiheitani olen käsitellyt aika lailla ihmisen näkökulmasta: mitä metsä on ollut ihmiselle, mitä peura symboloi ihmisten kulttuurissa ja niin edelleen. Tämä on tietysti väistämätöntä aiheeni kannalta ja väistämätöntä koska olen itse ihminen, mutta toisaalta se tuntuu hieman väärältä kohdella näitä asioita ikään kuin niillä olisi merkitystä vain ihmisen kautta. Toivon, että tekstini on pystynyt ilmaisemaan kunnioitusta käsittelemilleni asioille ja olennoille myös itseisarvoisina.

Tiettyä henkistä syventymistä olisin kaivannut kirjoitusprosessiini lisää. Suunnitelmiini ei kuulunut pitää prosessipäiväkirjaa teosteni työstämisen aikana enkä niin myöskään tehnyt, mutta sillä tavalla teokseni ja kirjallinen osio olisivat voineet olla käytännönläheisemmin yhtä. Se mitä taiteellisessa prosessissa tapahtui, näkyy toden-

näköisesti jotenkin kirjalliseni pohdinnoissa, mutta olisin halunnut ehkä yhteyden olevan syvempi. Nyt kirjalliseni pohdinnat ovat enemmän yleisempää suhtautumistani aiheeseen, joka oli alun perin aikeenikin, mutta nyt jälkimmäisenä huomasin, että hieman toisenlainen taktiikka olisi voinut olla antoisampi. Silti prosessi on ollut antoisa ja kehittävä. Tiedon ja omien pohdintojen yhteen limittäminen on ollut kiehtovaa ja välillä tuntunut kuin tarinan kirjoittamiselta.

LÄHTEET

- Baring, A. & Cashford, J. 1991. *The Myth of the Goddess*. London: The Penguin Group.
- Biedermann, H. 1989. *Suuri symbolikirja*. Helsinki: WSOY
- Jensen, B. 1993. *Suomen ja pohjolan nisäkkäät*. Helsinki: WSOY
- Jung, C.G. 1964. *Pilotajunnan kieli*. Helsinki: Otava.
- Kontro, L. & Leinonen, A. 2011. *Metsäpeura: Rangifer tarandus fennicus*. Helsinki: Maahenki.
- Kovalainen, R. & Seppo, S. 1998. *Puiden kansa*. Oulu: Kustannus Pohjoinen ja Periferia Publications.
- Martin, K. & Ronnberg, A. 2010. *The Book of Symbols*. Köln: TASCHEN.
- Murtosaari, J. & Mäntynen, P. 2013. *Perhosten vuosi*. Helsinki: Minerva.
- Niinisalo, S. 2004. *Keijukaisten lähteillä*. Jyväskylä: Atena.
- Phillpotts, B. 1999. *The Faeryland Companion*. London: Pavilion Books.
- Pulkinen, R. 2014. *Suomalainen kansanusko*. Helsinki: Gaudeamus.
- Purkiss, D. 2000. *Troublesome Things: A History of Fairies and Fairy Stories*. London: The Penguin Press.
- Silver, C.G. 1999. *Strange And Secret Peoples*. New York: Oxford University Press.
- Valste, J. 2007. *Nisäkkäät Suomen luonnossa*. Helsinki: Otava.

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

- Blomberg, E. 1952. *Valkoinen peura*. Junior-Filmi.
- Miyazaki, H. 1997. *Prinsessa Mononoke*. Studio Ghibli.
- Pulkinen, R. *Saamelaiskulttuurin ensyklopedia*.
<http://senc.hum.helsinki.fi/wiki/Etus>